

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Ocena dorobku dr Iwony Sobol
na potrzeby postępowania habilitacyjnego

Uwagi wstępne

Dr Iwona Sobol obroniła pracę doktorską pt.: „Faktoring jako forma finansowania handlu zagranicznego”, napisaną pod kierunkiem prof. dr hab. Danuty Marciniak-Neider, w 2003 r. Zawodowo dr Iwona Sobol jest związana z Uniwersytetem Gdańskim od początku swojej pracy naukowej. Obecnie zatrudniona jest na stanowisku adiunkta w Instytucie Handlu Zagranicznego. Równocześnie od 1 października 2017 r. dr Iwona Sobol pełni funkcję kierownika Zakładu Międzynarodowych Rynków Finansowych. Jest też członkiem Komisji Programowo-Dydaktycznej na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Gdańskiego oraz przedstawicielem adiunktów w pracach Rady Wydziału.

Ocena osiągnięcia naukowego, tzw. monografii habilitacyjnej

Dr Iwona Sobol przedstawiła do oceny, jako osiągnięcie naukowe, książkę pt.: „Rozwój bankowości islamskiej. Uwarunkowania Problemy Perspektywy.”, wydaną w 2019 r. przez Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego. Książka liczy 256 stron i składa się z sześciu - logicznie następujących po sobie - rozdziałów, wzbogaconych wstępem, zakończeniem, spisami rysunków i tabel oraz bibliografią. Recenzentem wydawniczym książki jest dr hab. Piotr Masiukiewicz, prof. SGH.

Temat podjęty w ocenianej książce jest oryginalny oraz ważny z punktu widzenia kształtowania się globalnego systemu bankowego. Zagadnienia związane z bankowością islamską są

stosunkowo rzadko poruszane w polskiej literaturze naukowej i tym samym treści zaprezentowane w książce mogą stanowić wkład w rozwój nauki.

We wstępie do książki Autorka formułuje przede wszystkim cele pracy i jej hipotezy. „Głównym celem pracy jest identyfikacja specyfiki, roli, a także perspektyw rozwoju bankowości islamskiej na świecie.” (s. 9).

W pracy sformułowano także trzy cele szczegółowe (s. 9-10):

- Przedstawienie zasad wyjaśniających funkcjonowanie współczesnej bankowości islamskiej oraz zbadanie przyczyn ich stosowania,
- Zbadanie czynników, które miały wpływ na rozwój islamskich instytucji bankowych w ujęciu historycznym oraz określenie współczesnych determinant rozwoju bankowości islamskiej,
- Porównanie rentowności banków islamskich z rentownością banków konwencjonalnych oraz określenie czynników mających wpływ na rentowność banków islamskich.

Zarówno cel główny, jak i szczegółowe zostały osiągnięte.

Hipotezy główne, nawiązujące do celów szczegółowych, zostały w książce sformułowane następująco (s. 10):

- Zasady szariatu, którym podlega działalność banków islamskich determinują odmienny od bankowości konwencjonalnej charakter instrumentów finansowych wykorzystywanych w bankowości islamskiej, zarówno pod względem ich konstrukcji, jak i sposobu generowania przychodów i kosztów,
- Banki islamskie stanowią alternatywę dla banków konwencjonalnych w budowaniu systemu finansowego państw muzułmańskich, a główną determinantą ich rozwoju jest aktywne wspieranie tego sektora bankowości ze strony władz państwa,
- Banki konwencjonalne charakteryzują się wyższą rentownością niż banki islamskie.

Pierwsza i trzecia z przyjętych hipotez jest dosyć intuicyjna, przy czym zostały one zweryfikowane w książce. Pewne problemy napotyka natomiast odnalezienie satysfakcjonującej weryfikacji drugiej części hipotezy drugiej. Autorka w zasadzie stwierdza w bardzo nielicznych fragmentach książki (np. s. 56, 60, 193-194, 221), że pomoc państwa jest potrzebna i nie prowadzi w tym zakresie pogłębionych badań. Rozważania o objętości ½

stronicy w zakończeniu, na przykładzie Malezji, nie rekompensują niestety niedosytu (s. 226). Także stwierdzenie, że banki islamskie powstały w oparciu o kapitał pochodzący z eksportu ropy naftowej nie jest podstawą do weryfikacji wspomnianej hipotezy (s. 226).

Analizując cele i hipotezy zaprezentowane we wstępie otwartym pytaniem pozostaje ponadto: jak Autorka rozumie, definiuje banki konwencjonalne (niekiedy zamiennie nazywane w książce konwencjonalnymi bankami komercyjnymi). Porównanie bankowości konwencjonalnej z bankowością muzułmańską zaprezentowane w tabeli 1.1. (s. 42) nie jest niestety wystarczające, żeby ustalić przyjętą przez Autorkę definicję. Na przykład bank konwencjonalny to taki, którego wielkość jest olbrzymia (brak też określenia co znaczy olbrzymia) i jest centralnie zarządzany przez korporacje międzynarodowe. Tymczasem muzułmański bank jest mały lub średni, samozorganizowany w ramach sieci społecznych. Powyższy podział nie obejmuje więc wszystkich banków, a w hipotezie została wskazana alternatywa. Dodatkowo w dalszej części książki (w rozdziale IV, s. 127) pojawiają się określenia: bankowość detaliczna i bankowość korporacyjna, co jeszcze bardziej komplikuje zrozumienie kwestii definicyjnych prezentowanych w książce. Podobne dylematy definicyjne odnoszą się do pojęć finansów konwencjonalnych i finansów islamskich oraz ekonomii konwencjonalnej i ekonomii islamskiej stosowanych w książce.

Rozdział pierwszy książki pt.: „Charakterystyka ekonomii islamskiej ze szczególnym uwzględnieniem finansów i bankowości” ma charakter wprowadzający i prezentuje przede wszystkim przegląd literatury przedmiotu oraz propozycje definicyjne Autorki. Liczba wykorzystanych źródeł jest wyróżniająca (188 przypisów/odsyłaczy do źródeł). Autorka wykazała się w omawianym rozdziale znajomością podstaw oraz ewolucji ekonomii, finansów i bankowości islamskich. Ponadto zaprezentowała dotychczasowe uwarunkowania rozwoju bankowości islamskiej. Rozważania prowadzone są w sposób logiczny i wzbogacone są o analizę krytyczną, co świadczy o rzetelności naukowej Habilitantki.

Rozdział drugi pt.: „Zakaz stosowania oprocentowania - fundamentalna zasada bankowości islamskiej” poświęcony jest przede wszystkim oprocentowaniu i lichwie. Autorka rozpoczyna rozważania od przedstawienia pojęcia lichwy i przeglądu poglądów filozofów starożytnych na lichwę oraz ich odzwierciedlenia w prawodawstwie tamtych czasów. Kontynuacja rozważań prezentuje poglądy na lichwę w islamie, w tym podejście liberalne i ortodoksyjne. Zwieńczeniem rozważań w rozdziale drugim jest zaprezentowanie argumentów przeciwko stosowaniu oprocentowania i ich ocena, w tym m.in. opartych na teorii gier. Rozdział drugi,

podobnie jak pierwszy, jest dobrze osadzony w literaturze przedmiotu (100 przypisów/odsyłaczy na dole stronic).

Rozdział trzeci pt.: „Pozostałe zasady bankowości islamskiej - istota, przyczyny oraz konsekwencje ich stosowania”, podobnie jak dwa wcześniejsze, oparty jest na bogatej literaturze przedmiotu (80 przypisów/odsyłaczy), przy czym tak jak poprzednie, ma przede wszystkim charakter odtwórczy. W omawianym rozdziale zaprezentowano wybrane zasady bankowości islamskiej, takie jak m.in. zakaz spekulacji, nakaz jałmużny, zakaz inwestowania w nielegalne produkty. Jednocześnie na s. 100 słusznie podkreślono, że w bankowości islamskiej osiąganie zysku jest wielce pożądane, inaczej nie miałyby sensu działalność gospodarcza, która jest wspierana w islamie. W pierwszych punktach tego rozdziału rozważania mają niekiedy charakter ogólny i mogły być jeszcze bardziej nakierowane na kwestie bankowe. Rozdział kończy się zaś dosyć szczegółowym omówieniem zasad działania i roli rady szariatu w banku islamskim.

W rozdziale czwartym pt.: „Specyfika i wykorzystanie instrumentów finansowych oferowanych przez banki islamskie” przedstawiono podstawowe instrumenty finansujące klientów banków islamskich oraz instrumenty lokacyjne. Ostatni podpunkt tego rozdziału poświęcony został zaś systemom gwarantowania depozytów w bankach islamskich. Podpunkt ten charakteryzuje się dużą ogólnością rozważań i nie przedstawia w zasadzie zasad gwarantowania depozytów. Ważne jest natomiast to, że przedstawiając instrumenty finansowe oferowane przez banki islamskie wskazano kontrowersje związane z próbami omijania fundamentalnych zasad bankowości islamskiej. Podkreślić należy też, że rozdział czwarty skupia się na omówieniu, przedstawieniu tych instrumentów i nie zawiera w zasadzie autorskich propozycji. Można też wskazać uwagi odniesione do niektórych sformułowań zaprezentowanych w omawianym rozdziale (np. s. 126 zapadalne terminy konta oszczędnościowego - pasywa są wymagalne; s. 128 konto, a powinno być rachunek).

W rozdziale piątym pt.: „Sektor bankowości islamskiej w Malezji - studium przypadku” zaprezentowano przede wszystkim etapy rozwoju bankowości malezyjskiej i czynniki determinujące ten rozwój. W drugiej części omawianego rozdziału została przeprowadzona analiza rentowności banków przy wykorzystaniu podstawowych wskaźników rentowności ROA i ROE. Wykorzystanie tak prostych wskaźników może dziwić biorąc pod uwagę charakter publikacji, ale z drugiej strony należy zrozumieć trudności ze zgromadzeniem bardziej szczegółowych danych mających wpływ na poziom wyników finansowych analizowanych

banków. Przeprowadzone badanie służyło weryfikacji hipotezy, zgodnie z którą banki konwencjonalne charakteryzują się wyższą rentownością niż banki islamskie. Rozważania w omawianym rozdziale Autorka zamyka wskazaniem mikro- i makroekonomicznych determinant rentowności malezyjskich banków. Autorka zwraca m.in. uwagę na potrzebę promocji instrumentów i edukacji klientów, a także szerszego wykorzystania nowoczesnych technologii jako kanałów dystrybucji w bankach islamskich.

W pierwszej części ostatniego rozdziału pt.: „Stan i perspektywy rozwoju współczesnego islamskiego sektora bankowego” zaprezentowano dotychczasowy rozwój bankowości islamskiej mierzony wartością aktywów i liczbą banków. Analizy dokonano w różnych przekrojach, m.in. geograficznym. Kolejny punkt poświęcono prezentacji organizacji (głównie międzynarodowych) dążących do harmonizacji przepisów oraz wspierających rozwój bankowości islamskiej. Dodatkowo wspomniano o głównych standardach i regulacjach mających na celu dążenie do zapewnienia stabilności bankowości islamskiej. Ostatni podpunkt poświęcony został szansom i wyzwaniom dalszego rozwoju bankowości islamskiej. Wśród czynników wspierających rozwój bankowości islamskiej Autorka wymieniła m.in. religijność i dużą populację muzułmanów, ich strukturę wiekową, a także wzrost gospodarczy. Autorka nie ustosunkowała się przy tym do potencjalnej zmiany na rynku surowców energetycznych, która może wpłynąć na dalszy rozwój państw islamskich, a tym samym ich sektora bankowego. Dyskusyjne są też niektóre stwierdzenia o przewadze etycznej banków islamskich nad innymi bankami, także w kontekście wcześniejszych stwierdzeń o „omijaniu” podstawowych zasad bankowości islamskiej. Wśród wyzwań Autorka wymienia m.in. małą skalę działalności banków islamskich, problemy z zarządzaniem ryzykiem, głównie płynności oraz brak odpowiedniej, wykształconej i doświadczonej, kadry bankowej.

W zakończeniu Autorka dokonuje podsumowania rozważań i prezentuje najważniejsze wnioski. Podkreśla m.in., że przeprowadzone badania wskazały na dodatni i istotny związek pomiędzy stopą procentową, występującą na rynku konwencjonalnym (brak definicji), a rentownością banków islamskich (s. 225). Ponadto Autorka podkreśliła, że badania wskazały, iż ROA i ROE były istotnie zależne od trzech czynników: wielkości banku mierzonej wartością aktywów, udziału depozytów w sumie bilansowej banku oraz poziomu oprocentowania pożyczek udzielonych osobom prywatnym i przedsiębiorcom (s. 228). Na tym tle można zaś wysnuć prosty wniosek, że w bankowości islamskiej funkcjonują podobne prawa co w innych rodzajach bankowości.

Podkreślić należy, że książka została przygotowana na podstawie bogatej literatury przedmiotu, obejmującej 374 pozycje, wzbogaconej wykazem 8 dokumentów prawnych i 24 stronami internetowymi. Wśród pozycji bibliografii odszukać można 8 publikacji Habilitantki, w tym w Czasopiśmie Finanse Komitetu Nauk o Finansach PAN. Dobór literatury jest poprawny. W zaprezentowanej bibliografii dominują pozycje anglojęzyczne, co jest zrozumiałe biorąc pod uwagę poruszany temat. Dobór niektórych polskich źródeł może być przy tym zastanawiający, np. pominięcie niektórych pozycji odnoszących się do Bazylei III.

Dokonując finalnej oceny osiągnięcia naukowego dr Iwony Sobol wskazać należy, że przygotowanie książki pt.: „Rozwój bankowości islamskiej. Uwarunkowania Problemy Perspektywy.” wiązało się z dużym nakładem pracy. Publikacja jest przygotowana starannie, wskazuje na dużą znajomość zagadnień związanych z bankowością islamską oraz na z jednej strony fascynację zagadnieniem, a jednocześnie, z drugiej, umiejętność krytycznej analizy i rzetelność naukową. Walorem książki jest zaprezentowanie zagadnień związanych z bankowością islamską w sposób kompleksowy i aktualny, co można spróbować potraktować jako wkład do nauki. Tym samym moja ocena osiągnięcia naukowego jest umiarkowanie pozytywna.

Ocena pozostałego dorobku

Pozostałe publikacje naukowe

Dr Iwona Sobol, po uzyskaniu stopnia naukowego doktora, opublikowała 57 pozycji, w tym 5 jako współautor (do wniosku zostały dołączone stosowne oświadczenia współautorów). Wśród publikacji znajdują się 2 książki (osiągnięcie naukowe i książka poświęcona faktoringowi wydana w 2005 r.), 1 artykuł opublikowany w czasopiśmie indeksowanym w Web of Science Core Collection oraz 1 w czasopiśmie znajdującym się na liście European Reference Index for Humanities and Social Science. Według przedstawionej dokumentacji dr Iwona Sobol opublikowała w sumie 20 artykułów w czasopismach naukowych i 26 rozdziałów w monografiach. Analiza wykazu opublikowanych artykułów naukowych pozwala przy tym zgłosić wątpliwość co do charakteru artykułu opublikowanego w „Gazecie Bankowej”, która nie posiada statusu czasopisma naukowego. Wśród opublikowanych pozycji 16 ukazało się w języku angielskim, także w czasopismach wydawanych w Polsce.

Dorobek dr Iwony Sobol jest rozpoznawalny, według Google Scholar indeks Hirscha wynosi 4, a według Web of Science indeks Hirscha wynosi 1.

Habilitantka wskazuje na trzy główne obszary swoich zainteresowań:

- Faktoring jako forma finansowania,
- Funkcjonowanie międzynarodowych rynków finansowych,
- Ekonomia i bankowość islamska.

Do wniosku dołączonych zostało 25 wybranych przez Habilitantkę publikacji, w tym głównie poświęcone trzeciemu obszarowi zainteresowań.

Wśród załączonych publikacji, do pierwszego obszaru tematycznego odnoszą się trzy publikacje. W pierwszej pozycji „Faktoring i forfaiting w handlu zagranicznym” zaprezentowano przede wszystkim pojęcie, funkcje, rodzaje, koszty i przesłanki stosowania oraz regulacje międzynarodowe odnoszące się do omawianych operacji. Publikacja ta ma charakter podręcznikowy. W kolejnym artykule, jak wskazuje tytuł, dokonano porównania rynku usług faktoringowych w Niemczech i w Polsce. Różnice w funkcjonowaniu faktoringu w obu krajach wynikały m.in. ze stopnia dojrzałości rynku, a wskazanie wyzwań w rozwoju omawianego rynku w Polsce może stanowić przyczynek do wkładu Autorki w rozwój nauki. Ostatni z przedstawionych artykułów odnosi się do amerykańskiego rynku usług faktoringowych, w którym Autorka wskazuje na przesłanki jego dalszego rozwoju. Tym samym można uznać, że Autorka wykazała się znajomością różnych rynków faktoringu w ujęciu globalnym.

Publikacje w ramach drugiego obszaru zainteresowań odnoszą się przede wszystkim do działalności wybranych międzynarodowych centrów finansowych (m.in. Honkongu, Londynu i Nowego Jorku) oraz do roli instrumentów pochodnych, w tym na rynku walutowym w Polsce i na świecie. W odniesieniu do tematu międzynarodowych centrów finansowych wskazać należy przede wszystkim na dwa aspekty rozważań prowadzonych przez Habilitantkę, tj. określenie czynników decydujących o rozwoju i konkurencyjności międzynarodowych centrów finansowych oraz krytyczną analizę funkcjonowania finansowych centrów uprzywilejowanych. Wśród opracowań odniesionych do instrumentów pochodnych można znaleźć treści o charakterze podręcznikowym, przedstawiające np. istotę swapów walutowych, walutowych transakcji futures, opcji walutowych, jak również cenne wskazanie przesłanek

rozwoju nierzeczywistych transakcji terminowych oraz analizę obrotu instrumentami pochodnymi na rynkach giełdowych.

Trzeci obszar zainteresowań dr Iwony Sobol odnosi się do zagadnień podniesionych w osiągnięciu naukowym. Podkreślić należy przy tym, że rozważania zaprezentowane w książce nie stanowią kopiowania i rozwijania wcześniejszych przemysłów, a uznać można je jako komplementarne, uzupełniające wcześniejsze publikacje.

W załączonych do wniosku artykułach można wyróżnić dwa główne bloki tematyczne. Po pierwsze, Habilitantka przedstawiła uwarunkowania rozwoju bankowości islamskiej w wybranych krajach, w tym krajach Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem Wielkiej Brytanii, a także w Arabii Saudyjskiej, Zjednoczonych Emiratach Arabskich, Indonezji, Sudanie i Malezji. Drugi obszar odnosi się zaś do zarządzania ryzykiem w bankowości islamskiej, w tym kredytowym i płynności oraz do możliwości wykorzystania instrumentów pochodnych w bankowości islamskiej. Dr Iwona Sobol wskazała m.in. na problemy związane z zarządzaniem ryzykiem płynności z uwagi na brak rynku wtórnego instrumentów za pomocą których próbuje się ograniczyć to ryzyko i kontrowersje związane z ich zgodnością z szariatem.

Udział w badaniach naukowych, konferencjach oraz stażach

Dr Iwona Sobol brała udział w realizacji trzech, indywidualnych badań własnych w ramach Uniwersytetu Gdańskiego. Ostatnie z badań miało miejsce 10 lat temu.

Habilitantka brała udział w 8 konferencjach międzynarodowych, w tym w Wilnie, Zilinie i Kownie, a także w 10 konferencjach krajowych.

Na podkreślenie zasługuje aktywność międzynarodowa dr Iwony Sobol w ramach programu Erasmus (m.in. Belgia, Finlandia, Grecja, Hiszpania, Niemcy, Turcja). Ponadto Habilitantka odbyła wizytę studyjną w Moskiewskim Państwowym Instytucie Stosunków Międzynarodowych oraz ma istotny wkład, jako redaktor naukowy, w rozwój czasopisma „International Journal of Transition and Emerging Economies” (Turcja). Jest także członkiem stowarzyszenia międzynarodowego IESE Business School Alumni Association.

Reasumując powyższą część oceny należy podkreślić, że prowadzone badania naukowe miały charakter lokalny. Na podkreślenie zasługuje przy tym udział Habilitantki w różnych przedsięwzięciach międzynarodowych.

Działalność dydaktyczna, popularyzatorska i organizacyjna

Dr Iwona Sobol prowadzi liczne zajęcia na macierzystej Uczelni, w tym w języku angielskim. Jednym z prowadzonych przedmiotów jest Akademia Thomson Reuters. Oferowane programy dydaktyczne odnoszą się do wszystkich rodzajów studiów, w tym Executive MBA.

Ponadto dr Iwona Sobol pełni funkcję promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim wszczętym w styczniu 2019 r. Wypromowała ponadto 96 prac magisterskich i 42 prace licencjackie. Na szczególne podkreślenie zasługują starania Habilitantki w zakresie rozwoju własnych umiejętności jako nauczyciela akademickiego (udział w szkoleniach, seminariach). Dr Iwona Sobol stara się też podnosić swoje kwalifikacje związane z aktywnym udziałem jako ekspert w życiu gospodarczym. Prowadzi m.in. współpracę z Regionalną Izbą Gospodarczą w Gdańsku.

Moja ocena pozostałego dorobku dr Iwony Sobol jest również umiarkowanie pozytywna.

Wnioski końcowe

Biorąc pod uwagę ocenę osiągnięcia naukowego pt.: „Rozwój bankowości islamskiej. Uwarunkowania Problemy Perspektywy.”, pozostałego dorobku naukowego, w tym współpracy międzynarodowej oraz działalności popularyzatorskiej umiarkowanie pozytywnie opiniuję wniosek dr Iwony Sobol w sprawie nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego w dyscyplinie ekonomia.

